

Вікторія ЛАСТАВЧУК,
студентка 2 стн курсу
факультету агротехнологій і природокористування
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»
м. Кам'янець-Подільський

Науковий керівник: **Вікторія ПАРИЦЬКА**
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри права, професійної
та соціально-гуманітарної освіти
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»
м. Кам'янець-Подільський

ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-СЕЛЕКЦІОНЕР АЛЕКСЄЄВА ОЛЕНА СЕМЕНІВНА

*доктор сільськогосподарських наук,
«Почесний професор» ПДАТУ, заслужений діяч науки і техніки України,
засновник Проблемної науково-дослідної лабораторії гречки,
перетвореної в Науково-дослідний інститут круп'яних культур*

Народилася Олена Семенівна Алексєєва в сім'ї службовця 25 квітня 1926 року в м. ім. Шварца Широківського району Дніпропетровської області. З 1934 по 1941р. навчалася в середній школі м. Запоріжжя, де закінчила 7 класів. Одночасно з 1939 по 1941 р. відвідувала обласну станцію юнатів. Саме тут Олена Семенівна вперше побачила гречку і закохалася в неї на все життя.

1945 року О.С. Алексєєва закінчила середню школу в м. Криворіжжі Кадіївського району Луганської області. Після здобуття середньої освіти, не вагаючись, Олена Семенівна вступає на навчання до Київського ордена

Трудового Червоного Прапора сільськогосподарського інституту (нині – Національний університет біоресурсів та природокористування), який закінчила в 1950 р.

З 1950 по 1955 рр. Олена Семенівна працює на Тернопільській селекційно-дослідній станції. Тут вона пройшла шлях від молодшого наукового працівника до заступника директора. На станції Олена Семенівна розпочала займатися селекцією гречки в західному регіоні України. Одночасно викладала курс агротехніки в школі механізації сільського господарства.

У 1956 р. О. С. Алексєєва переходить працювати до інституту Агробіології (нині – Науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західних регіонів України, м. Львів). В цьому ж році вона успішно захищає кандидатську дисертацію на тему: «Місцеві сорти гречки та прийоми їх покращення». Захистивши кандидатську дисертацію Олена Семенівна наполегливо працювала над докторською дисертацією на тему «Основні результати дослідження по біології сортовивченню і селекції гречки в західних областях України», яку захистила у 1971 році.

У Львові Олена Семенівна Алексєєва активно займається громадською роботою. З 1961 по 1977 рр. вона ректор Львівського університету сільськогосподарських знань. У 1964 році був районований перший сорт гречки «Радехівська поліпшена», автором якого є вчена [3].

З 1971 р. життя Олени Семенівни Алексєєвої стало тісно пов'язаним із Подільським державним аграрно-технічним університетом. У листопаді 1971р. О.С. Алексєєва, отримавши наукову ступінь доктора с.-г. наук, разом з чоловіком, Володимиром Петровичем Ступаковим, переїздить до Кам'янця-Подільського. Тут у сільськогосподарському інституті її було обрано на посаду професора, а з 1973 по 2005 р. – завідувача кафедри рослинництва і селекції [5].

Саме в Кам'янці-Подільському на повну силу розкривається науково-педагогічний талант Олени Семенівни. Тут, поряд із викладацькою роботою вона

починає плідно займатися науково-дослідною і організаційною діяльністю: у 1972 р. створює науково-дослідну лабораторію гречки, яку 1979 р. перетворено на Проблемну науково-дослідну лабораторію гречки, а у 1997 р. – у Науково-дослідний інститут круп'яних культур.

У 1987 році О. С. Алексєєва заснувала Тернопільську виробничо-наукову систему «Гречка». Вказана наукова система охоплювала гречкосіючі українські господарства [2].

Визначним дослідницьким досягненням науковиці-селекціонера були нові методи створення вихідного матеріалу в селекції (на основі цих розробок створено сорти «Вікторія» і «Глорія»). Сорт «Вікторія» є довгожителем: вже понад тринадцять років він працює на ниві, він став цінним вихідним матеріалом для подальшої роботи селекціонерів [5].

До наукових здобутків О. С. Алексєєвої належить також розробка і застосування у селекції гречки методів експериментального мутагенезу (цим методом створено сорти «Аеліта», «Лада», «Галлея», «Степова»), методу сумісної дії радіації та хімічних мутагенів, який дав можливість створити крупноплідні форми і сорти гречки («Подольська», «Кара-Дат», «Яна»), встановлення специфічності дії різних мутагенних чинників на мутаційний процес у гречки, а також особливостей стабілізації мутантів старших поколінь.

Носівська дослідна станція. 1974 р.
В.М.Роїк, В.Г.Закреничний, П.А.Філіпчук, О.С.Алексєєва, Г.Т.Гордієнко

Олена Семенівна розробила методiku добору вихідних форм гречки за маркерними ознаками та радіорезистентністю, яка стала доказом стійкості плодів

проти висипання. На її основі створено чотири сорти, в т.ч. «Зеленоквіткова 90», «Зеленоквіткова 93», «Роксолана». Зрештою, зеленквіткову форму було переведено на поліплоїдний рівень. Під впливом різних мутагенів одержано широкий спектр мінливості і сформовано унікальну колекцію мутантів гречки України. Проведено технологічну, біологічну та фітопатологічну оцінку значного обсягу селекційного матеріалу і колекційних зразків.

1998 р. на базі проблемної науково-дослідної лабораторії гречки зусиллями Олени Семенівни було створено науково-дослідний інститут круп'яних культур, першим директором якого стала О. С. Алексєєва. В Інституті є унікальний генетичний банк зародкової плазми різновидів гречки з усього світу – понад 900 зразків.

Інститут займається дослідженнями з проблем генетики, селекції та насінництва, формуванням світової колекції генофонду гречки, розробкою агротехнічних заходів, створенням безвідходної технології вирощування та переробки гречки, впровадження наукових розробок у виробництво та надання ефективної допомоги товаровиробникам в одержанні екологічно чистих продуктів за умов складної екологічної ситуації.

Науковцями інституту виведено і передано у Державне сортовипробування 34 сорти гречки. Інститут відомий далеко за межами України, його вчені мають тісні контакти з колегами з Китаю, Словенії, Чехії, Польщі, Молдови, Італії, Японії [4].

Академік О. С. Алексєєва опублікувала понад 350 наукових праць, в т. ч. 24 монографій та навчальних посібників. Видала 9 збірників наукових праць.

У 1980-1992 рр. О. С. Алексєєва очолювала міжвузівську координаційну раду по круп'яних культурах, була заступником голови міжвузівської ради по сільськогосподарській радіобіології, членом координаційних і методичних рад по селекції і технології вирощування сільськогосподарських культур при Агропромі колишнього Радянського Союзу, членом Ради по сільськогосподарській

радіобіології при Президенті ВАСГНІЛ та членом при відділені рослинництва ВАСГНІЛ.

Академік О. С. Алексєєва брала участь в міжнародних конгресах симпозіумах.

За суттєві заслуги перед державою нагороджена дипломом лауреата нагороди Ярослава Мудрого, медаллю ім. М. Ломоносова та багатьма почесними грамотами, званням Заслуженого діяча науки і техніки України, Олена Семенівна була стипендіатом державної стипендії, членом спеціалізованої Ради по захисту дисертацій в інституті цукрових буряків УААН, академіком АН ВШ України, Міжнародної академії аграрної освіти, Міжнародної академії інформатизації, Академії наук республіки Молдова, Міжнародної академії наук екології і безпеки життєдіяльності. Почесний член професійного жіночого управління Радників Бібліографічного інституту (США). О. С. Алексєєвій присвоєно звання «Почесного професора» Подільського державного аграрно-технічного університету.

Олена Семенівна створила наукову школу по насінництву та технології вирощування гречки. Вона підготувала 40 кандидатів та докторів наук. Серед її учнів Микола Володимирович Роїк – відомий вчений в галузі селекції цукрових буряків, академік УААН який очолює інститут цукрових буряків УААН, завідувач кафедри екології, доктор сільськогосподарських наук, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького В.Я. Білоножко.

16 вересня 2006 р. після тривалої хвороби Олена Семенівна пішла з життя.

Перелік використаних джерел:

1. Алексєєва Олена Семенівна. П. А. Филипчук. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.;

НАН України, НТШ. К. : *Інститут енциклопедичних досліджень НАН України*, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-43709> (дата звернення – 20.04.2023).

2. Башта І. Берегиня гречаного поля. URL: <https://zakyh.org.ua/index.php/novini/naukova-robota/2560-berehynia-hrechano-polia> (дата звернення – 20.04.2023).

3. Заморська Л. Вона створила світову колекцію генофонду гречки в Україні. *Всеукраїнський аграрний журнал «Агроеліта»*. 26.04.2016. URL: <https://agroelita.info/stvoryla-svitovu-kolektsiyu-henofondu-hrechky-v-ukrajini/> (дата звернення – 20.04.2023).

4. Подільський державний аграрно-технічний університет: люди і долі. Алексєва Олена Семенівна : біобібліографічний покажчик. ПДАТУ, Наукова бібліотека. Кам'янець-Подільський, 2016. 127 с.

5. Рарок, В. А. Пам'яті доктора с.-г. наук, професора, академіка ан вш україни заслуженого діяча науки і техніки україни Алексєвої Олени Семенівни (25.04. 1926 – 16.09. 2006) / В. А. Рарок, В. М. Бурдига. *Генетичні ресурси рослин*. 2016. № 19. URL: <http://genres.com.ua/assets/files/19/14.pdf> (дата звернення – 20.04.2023).

6. Филипчук, П. АЛЕКСЄВА Олена Семенівна. Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль, 2004. Т. 1 : А–Й. С. 33-34. URL: http://irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=ELKKN_READE_R&P21DBN=ELKKN&Z21ID=&Image_file_name=TEC%5F1%2Epdf&mfn=1&FT_REQUEST=&CODE=696&PAGE=1 (дата звернення – 20.04.2023).